

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного
права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Фінансове право»

на тему:

«РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ У ВИРІШЕННІ ФІНАНСОВИХ СПОРІВ»

Виконав: студент групи ПР-33

Астраханцев Максим Андрійович

Керівник: к.ю.н., доц. Вербіцька М.В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2025

ПЛАН

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВИХ СПОРІВ.....	7
1.1. Поняття та види фінансових спорів.....	7
1.2. Правові джерела, що регулюють фінансові спори.....	10
1.3. Суб'єкти фінансових спорів.....	14
Висновки до Розділу 1.....	17
 РОЗДІЛ 2. ВИРІШЕННЯ ФІНАНСОВИХ СПОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.....	19
2.1. Аналіз вирішення фінансових спорів у рамках господарського судочинства.....	19
2.2. Аналіз вирішення фінансових спорів у рамках адміністративного судочинства.....	21
2.3. Порівняння господарського та адміністративного судочинства в фінансових спорах.....	23
Висновки до Розділу 2.....	26
 РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ФІНАНСОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ.....	29
3.1. Сучасний стан судової системи щодо вирішення фінансових спорів в Україні.....	29
3.2. Типові проблеми у вирішенні фінансових спорів (тривалість судового розгляду, недостатня спеціалізація суддів, прогалини в законодавстві).....	32
3.3. Шляхи вдосконалення судового захисту у фінансовій сфері в Україні.....	35
Висновки до Розділу 3.....	37
 ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	41

ВСТУП

У сучасному правовому полі фінансові спори займають важливе місце, оскільки вони безпосередньо пов'язані з забезпеченням фінансової стабільності держави, реалізацією майнових прав суб'єктів господарювання та захистом інтересів фізичних осіб. Активізація фінансово-економічних процесів, трансформація ринкової економіки, розширення системи публічних фінансів, міжнародна економічна інтеграція, збільшення обсягів банківських, страхових, податкових та бюджетних операцій — усе це зумовлює постійне зростання кількості фінансових правовідносин, що, у свою чергу, спричиняє підвищення кількості конфліктів у цій сфері.

Фінансові спори характеризуються складною юридичною природою, що зумовлена їхньою належністю до різних галузей права — фінансового, адміністративного, господарського, цивільного. Особливістю таких спорів є те, що вони здебільшого виникають у площині публічно-правових відносин, де однією зі сторін виступає держава або її органи. Це обумовлює необхідність високого рівня правового регулювання, ефективних інструментів захисту прав та чіткої, послідовної судової практики.

У зв'язку з цим особливого значення набуває роль судової влади у вирішенні фінансових спорів, адже саме вона виступає ключовим механізмом реалізації принципу верховенства права, забезпечення справедливості, законності та неупередженого захисту прав усіх учасників фінансових правовідносин. Судові органи не лише вирішують спори, а й формують усталену практику застосування норм фінансового права, сприяючи стабільності правового середовища.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що у період активного реформування судової системи України, удосконалення фінансового законодавства, а також в умовах євроінтеграційних процесів, що передбачають

гармонізацію національного права з європейським, необхідно забезпечити ефективне, швидке й об'єктивне вирішення фінансових спорів. Судова влада відіграє фундаментальну роль у цьому процесі, однак сучасна практика виявляє низку проблем — надмірну тривалість розгляду справ, недостатню спеціалізацію суддів, нестачу практики застосування окремих норм фінансового права, а також законодавчі колізії.

Метою даної міждисциплінарної курсової роботи є комплексне дослідження ролі судової влади у вирішенні фінансових спорів в Україні. У межах дослідження передбачається:

- з'ясувати сутність фінансових спорів, їх класифікацію та правову природу;
- проаналізувати нормативно-правові джерела, що регламентують порядок вирішення таких спорів;
- дослідити підходи до розгляду фінансових спорів у межах господарського та адміністративного судочинства;
- виявити існуючі проблеми у судовій практиці щодо вирішення фінансових спорів;
- запропонувати шляхи вдосконалення функціонування судової влади у сфері фінансових відносин.

Об'єктом дослідження є система правовідносин, пов'язаних з вирішенням фінансових спорів у судовому порядку.

Предметом дослідження є діяльність судової влади щодо розгляду та врегулювання фінансових спорів, її ефективність, правові механізми, нормативна база та судова практика.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, систематизація) та спеціальні юридичні методи: формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та логіко-аналітичний. Також застосовувались елементи міждисциплінарного підходу, зокрема фінансово-правового та адміністративно-правового аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у системному підході до дослідження ролі судової влади у вирішенні фінансових спорів як гаранта стабільності та законності у фінансовій сфері, а також у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення судового захисту в умовах сучасних реформ.

Практичне значення курсової роботи полягає у можливості використання сформульованих висновків та рекомендацій для подальшого вдосконалення судової практики, законодавчого регулювання та наукових досліджень у галузі фінансового права.

Таким чином, дослідження ролі судової влади у вирішенні фінансових спорів є не лише важливим теоретично, а й має вагоме прикладне значення у контексті зміцнення правової держави, підвищення ефективності правозастосування та захисту фінансових інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави в цілому.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВИХ СПОРІВ

1.1. Поняття та види фінансових спорів

Фінансові спори є невід'ємним явищем сучасного правового поля, оскільки виникають у процесі регулювання численних правовідносин, пов'язаних з грошовими коштами, фінансовими зобов'язаннями, активами та іншими категоріями, що становлять предмет фінансового права. Їхня поява обумовлена як об'єктивними економічними факторами, так і суб'єктивними правопорушеннями чи непорозуміннями між учасниками правовідносин. Фінансові правовідносини охоплюють широкий спектр суспільних відносин, зокрема у сферах оподаткування, банківської діяльності, бюджетного регулювання, державного кредиту, страхування тощо, а тому імовірність конфліктів у цій площині є надзвичайно високою. [2, с.70-73]

У правовій доктрині фінансовий спір трактується як юридичний конфлікт між суб'єктами фінансових правовідносин, що виникає з приводу встановлення, зміни чи припинення грошових зобов'язань або порушення прав та інтересів, які охороняються законом, у сфері фінансової діяльності. Як правило, такі спори характеризуються наявністю матеріального інтересу у вигляді грошових коштів, фінансових активів або обов'язку щодо їх сплати, стягнення чи повернення.

Види фінансових спорів

Залежно від правової природи та особливостей фінансових правовідносин, фінансові спори можна класифікувати за кількома основними критеріями:

1) За суб'єктним складом:

- Цей критерій базується на ідентифікації учасників спору та передбачає поділ фінансових спорів на такі види:
- **Спори між юридичними особами (господарські спори):** Найбільш поширена категорія, яка включає конфлікти між підприємствами, організаціями щодо виконання договірних фінансових зобов'язань, розрахунків, повернення кредитних коштів тощо.
- **Спори між фізичними особами:** Виникають у разі невиконання зобов'язань за договорами позики, спадковими справами з фінансовим елементом, поділу спільного майна тощо.
- **Спори між фізичними та юридичними особами:** Наприклад, конфлікти між банками та їх клієнтами, страхувальниками та страховими компаніями, інвесторами та компаніями-емітентами.
- **Спори між державою та фізичними/юридичними особами:** Найчастіше мають публічно-правовий характер і виникають з податкових, бюджетних, митних чи інших адміністративних правовідносин.

2) За характером порушеного права або інтересу:

Цей підхід дозволяє більш чітко визначити предмет спору та розробити відповідні механізми його врегулювання. До основних видів належать:

- **Спори щодо виконання грошових зобов'язань:** Стягнення заборгованості, пені, неустойки, а також визнання договорів недійсними у зв'язку з фінансовими наслідками.
- **Податкові спори:** Включають оскарження податкових повідомлень-рішень, дій або бездіяльності податкових органів, а також інтерпретацію норм податкового законодавства.
- **Банківські спори:** Конфлікти з питань кредитних договорів, обслуговування рахунків, депозитних вкладів, іпотеки, забезпечення зобов'язань.

- **Спори у сфері страхування:** Виникають з приводу невиплати страхових сум, строків виплат, умов договору страхування.
- **Спори на ринку цінних паперів:** Пов'язані з порушенням прав інвесторів, акціонерів, емітентів у процесі обігу цінних паперів.
- **Спори у сфері валютного регулювання:** Торкаються питань дотримання валютного законодавства, операцій з іноземною валютою, валютного контролю.
- **Корпоративні фінансові спори:** Включають розбіжності між учасниками корпоративних відносин щодо розподілу прибутку, виплат дивідендів, формування статутного капіталу.

3) За юрисдикційною ознакою:

Фінансові спори, залежно від їх правової природи, розглядаються судами різної юрисдикції:

- **Господарські суди:** Розглядають справи, що виникають з господарських правовідносин між юридичними особами або з їх участю.
- **Адміністративні суди:** Компетентні у вирішенні спорів між приватними особами та державними органами, зокрема у сфері податків, зборів, штрафів, митних платежів.
- **Суди загальної юрисдикції:** Розглядають спори за участю фізичних осіб, а також кримінальні провадження з фінансовим елементом (шахрайство, розтрата, легалізація доходів тощо).

Таким чином, фінансові спори є багатогранним явищем, яке охоплює як приватноправову, так і публічно-правову площину, і вимагає глибокого аналізу з урахуванням конкретного предмета спору, суб'єктного складу та правової природи відповідних правовідносин. Подібна систематизація дозволяє не лише класифікувати спори, а й визначити оптимальні шляхи їх запобігання або врегулювання, що є важливим з погляду як правової теорії, так і судової практики.

1.2. Правові джерела, що регулюють фінансові спори

Сучасна правова система України передбачає цілу низку нормативно-правових актів, що регулюють питання виникнення, перебігу та вирішення фінансових спорів. Необхідність детального розуміння цих джерел зумовлена тим, що значна частина фінансових конфліктів, як на практиці, так і в судовій площині, має складну юридичну природу. Часто як фізичні, так і юридичні особи не завжди усвідомлюють наявність порушення своїх фінансових прав, а у разі його усвідомлення — стикаються з труднощами у правовому визначенні способів його вирішення. Тому аналіз національного законодавства дозволяє не лише встановити підстави для виникнення фінансових спорів, а й визначити найбільш релевантні нормативні акти, які слід застосовувати у процесі їх вирішення.

Першочергове значення у регулюванні фінансових спорів має Конституція України, що закріплює фундаментальні принципи правової держави, зокрема право на судовий захист (8), верховенство права (8), здійснення правосуддя виключно судами (8). Ці положення створюють базовий конституційний фундамент для реалізації особами своїх прав у сфері фінансових правовідносин, зокрема через судове врегулювання конфліктів. Саме на конституційному рівні закладено принципи законності, рівності сторін, змагальності, доступу до правосуддя, що є визначальними у вирішенні фінансових спорів. [10]

Деталізація правових механізмів вирішення фінансових спорів відбувається через систему галузевого законодавства, передусім кодифікованих актів:

Цивільний кодекс України (ЦКУ). Хоча цей акт має загальноправовий характер, у ньому міститься низка норм, що мають безпосереднє значення для врегулювання фінансових спорів. Зокрема, положення про зобов'язання, договори, порядок виконання, відповідальність за порушення та припинення

зобов'язань відіграють ключову роль у конфліктах, пов'язаних із майновими правами та фінансовими операціями:

- Глава 49 «Виконання зобов'язання» (статті 526–539): встановлює правові засади належного виконання, забезпечення виконання та відповідальності боржника;
- Глава 51 «Неустойка» (статті 549–553): визначає умови застосування штрафних санкцій, які є типовим елементом у вирішенні фінансових спорів;
- Глава 55 «Припинення зобов'язання» (статті 598–609): розкриває підстави припинення зобов'язань, що має значення для правового завершення фінансового спору.

Господарський кодекс України (ГКУ). Даний нормативно-правовий акт регламентує правовідносини у сфері господарської діяльності, у тому числі фінансово-господарські зобов'язання. [13] У контексті фінансових спорів особливої уваги потребують:

- Стаття 1 — визначає сферу дії Господарського кодексу, яка охоплює майже всі аспекти діяльності суб'єктів господарювання;
- Глава 4 «Господарські зобов'язання» (статті 173–206): містить положення щодо виникнення, виконання та припинення господарських зобов'язань;
- Глава 21 «Господарсько-правова відповідальність» (статті 216–250): встановлює механізми відшкодування збитків, стягнення неустойки, інших санкцій, що є важливими у вирішенні фінансових спорів між юридичними особами та державою.

Податковий кодекс України (ПКУ). Податкові спори складають значну частину всіх фінансових спорів. Кодекс містить норми, що визначають права й обов'язки платників податків, порядок нарахування та сплати податків, податковий контроль і процедуру оскарження рішень податкових органів:

- Стаття 17 — фіксує базові права платників податків, зокрема право на адміністративне та судове оскарження дій податкових органів;
- Розділ II «Адміністрування податків, зборів, платежів» — містить важливі положення щодо реєстрації платників, податкових перевірок, податкового боргу та штрафних санкцій.
- Окрім кодексів, важливими нормативно-правовими актами, які деталізують та конкретизують механізми регулювання фінансових відносин і, відповідно, вирішення спорів, є спеціальні закони України, зокрема:
 - Закон України «Про банки і банківську діяльність» — визначає правовий статус банків, режим банківських операцій, порядок укладення й виконання банківських договорів, що часто є предметом спорів між клієнтами і фінансовими установами;
 - Закон України «Про страхування» — містить норми щодо врегулювання страхових виплат, відмов у виплаті, врегулювання страхових претензій;
 - Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» — регулює інструменти фондового ринку, діяльність фінансових посередників, розкриття інформації та захист інвесторів, що також є джерелом значного обсягу фінансових спорів.

Крім зазначених джерел, важливу роль у регулюванні фінансових спорів відіграють підзаконні нормативно-правові акти, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства фінансів, роз'яснення Державної податкової служби, а також правові позиції Верховного Суду, що формують усталену судову практику та тлумачення спірних положень законодавства.

Таким чином, система джерел фінансового права є розгалуженою, багаторівневою та динамічною. Знання змісту та структури цих джерел є необхідною умовою для ефективного вирішення фінансових спорів, правильного застосування норм матеріального та процесуального права, а також реалізації

принципу юридичної визначеності. Комплексний підхід до аналізу законодавчого регулювання дозволяє своєчасно виявити проблемні зони, уникнути правових помилок і забезпечити належний судовий захист у сфері фінансових відносин.

1.3. Суб'єкти фінансових спорів

Суб'єктний склад фінансових спорів відіграє надзвичайно важливу роль у контексті як теоретичного осмислення природи таких спорів, так і практичного забезпечення ефективного механізму їх вирішення. Визначення суб'єктів фінансових спорів дозволяє зрозуміти, хто саме має правоздатність і дієздатність вступати у фінансові правовідносини, порушувати або захищати свої права, бути стороною судового процесу та нести відповідальність за фінансові зобов'язання. У межах фінансово-правових та цивільно-правових механізмів врегулювання конфліктів між суб'єктами визначальним є їхній правовий статус, що, у свою чергу, зумовлює обсяг прав і обов'язків, специфіку правового захисту та юрисдикційне підпорядкування спору.

До кола потенційних суб'єктів фінансових спорів належать фізичні особи, юридичні особи, а також держава та територіальні громади в особі уповноважених органів. Фізичні особи, включно з громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, можуть виступати сторонами фінансових спорів у випадках участі в кредитних, страхових, інвестиційних, податкових чи договірних правовідносинах. [2, с.76-77] Зокрема, цивільне законодавство регламентує порядок укладення та виконання договорів позики (ст. 1046–1053 ЦК України), кредиту (ст. 1054–1057 ЦК України), банківського вкладу (ст. 1058–1066 ЦК України), купівлі-продажу (ст. 655–711 ЦК України), страхування тощо. У кожному з цих випадків фізична особа може виступати як

кредитор, боржник, вкладник, покупець, страхувальник або інвестор, а отже — бути ініціатором чи відповідачем у фінансовому спорі.

Юридичні особи, тобто підприємства, установи та організації, набагато частіше залучаються до фінансових спорів у силу масштабності та складності своїх фінансових операцій. [7. с. 72-78] Типовими є конфлікти щодо невиконання чи неналежного виконання зобов'язань за господарськими договорами — поставки, підяду, перевезення тощо, врегульованими нормами Господарського кодексу України (зокрема ст. 265–271, 306–331 ГК України). Особливої актуальності набувають спори між юридичними особами та фінансовими установами: банками, страховими компаніями, лізинговими структурами, інвестиційними фондами. Значна кількість спорів виникає й усередині самих юридичних осіб — між учасниками, акціонерами та керівними органами. Такі спори стосуються розподілу прибутку, управління, майнових прав, виходу зі складу товариства, викупу частки тощо, і регламентуються законами України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Не можна оминати увагою особливий суб'єкт фінансових правовідносин — державу в особі уповноважених органів (наприклад, Державної податкової служби України, Державної казначейської служби України) та територіальні громади, інтереси яких реалізуються органами місцевого самоврядування. Саме держава, як гарант фінансової стабільності й адміністратор публічних фінансів, є активним учасником спорів, що виникають у межах бюджетних, податкових, митних, субвенційних відносин. Держава може виступати як позивач — наприклад, у випадку стягнення несплачених податків, штрафів, обов'язкових платежів, або як відповідач — коли фізичні чи юридичні особи оскаржують незаконні дії контролюючих органів, адміністративні акти, податкові повідомлення-рішення.

Окрему групу складає класифікація суб'єктів залежно від характеру фінансових правовідносин, у межах яких виникає спір. Так, у спорах між

кредиторами та боржниками об'єктом конфлікту є зазвичай невиконане грошове зобов'язання, відповідно до норм цивільного законодавства. У податкових спорах суб'єктами виступають платники податків — фізичні чи юридичні особи — та контролюючі органи, які мають владні повноваження щодо нарахування, перевірки, стягнення податкових зобов'язань. Спори між вкладниками і банками чи іншими фінансовими установами можуть бути спричинені неналежним виконанням зобов'язань з виплати відсотків, повернення вкладів, порушенням умов інвестування. У страхових правовідносинах конфлікти часто пов'язані з відмовою у виплаті страхового відшкодування або із заниженням його розміру. Ще одна специфічна категорія — спори між інвесторами та емітентами цінних паперів, у яких можуть порушуватись права інвесторів на достовірну інформацію, належне розкриття фінансової звітності, захист від недобросовісної емісії чи шахрайських дій на фондовому ринку.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що суб'єкти фінансових спорів є надзвичайно різноманітними за своїм статусом і функціональною роллю у фінансовій системі. Їхня правова природа, обсяг правосуб'єктності, роль у фінансових операціях та ступінь залучення до регуляторних процесів безпосередньо впливають на структуру, динаміку і перспективи вирішення фінансових спорів. Усі наведені категорії суб'єктів становлять основу для формування цілісної картини правового регулювання фінансових відносин і є передумовою до подальшого аналізу особливостей вирішення фінансових спорів у межах різних юрисдикцій — зокрема, господарського та адміністративного судочинства.

Висновки до Розділу 1

Теоретико-правове осмислення феномену фінансових спорів дозволяє сформулювати цілісне уявлення про природу цього явища, його системні ознаки,

правове регулювання та суб'єктну структуру. Фінансові спори як складне юридичне явище охоплюють широку сферу суспільних відносин, пов'язаних із рухом фінансових ресурсів, зобов'язаннями між суб'єктами фінансових правовідносин, порушенням умов договорів, а також зі спірними ситуаціями, що виникають у сфері публічних фінансів. Аналіз поняття та класифікації фінансових спорів засвідчив, що вони можуть мати різну правову природу — від приватноправової до публічно-правової, що, у свою чергу, впливає на способи їх вирішення та юрисдикційне підпорядкування.

Правове регулювання фінансових спорів здійснюється на основі комплексного підходу, із застосуванням положень Конституції України, Цивільного та Господарського кодексів, Податкового кодексу України, адміністративного, банківського, страхового, інвестиційного законодавства, а також спеціалізованих нормативно-правових актів. Усі ці джерела формують нормативне підґрунтя, необхідне для забезпечення справедливого розгляду фінансових спорів, гарантування прав сторін та недопущення зловживань у сфері фінансових правовідносин.

Суб'єктний склад фінансових спорів є широким і включає як фізичних, так і юридичних осіб, а також державу і органи місцевого самоврядування. Особливості правового статусу кожної категорії суб'єктів зумовлюють характер їх участі у фінансових правовідносинах, обсяг зобов'язань, види потенційних спорів та процедури їх вирішення. Саме суб'єкти формують основу фінансового спору, оскільки без чіткого визначення сторін неможливо ані реалізувати право на захист, ані забезпечити належне виконання судових рішень.

Таким чином, розділ 1 заклав фундаментальні теоретико-правові орієнтири для подальшого дослідження фінансових спорів у прикладному контексті. Розуміння понятійно-категоріального апарату, нормативного середовища та учасників правовідносин створює передумови для глибшого аналізу судової практики, визначення актуальних проблем правозастосування та формування

рекомендацій щодо вдосконалення механізмів вирішення фінансових спорів в Україні.

РОЗДІЛ 2. Вирішення фінансових спорів: порівняльний аналіз господарського та адміністративного судочинства

2.1. Аналіз вирішення фінансових спорів у рамках господарського судочинства:

Господарське судочинство України виступає важливою інституційною формою реалізації права на судовий захист у сфері господарської діяльності, зокрема у випадках виникнення фінансових спорів. З огляду на те, що фінансові відносини складають основу господарського обороту, а фінансові зобов'язання супроводжують більшість договірних і позадоговірних взаємодій між суб'єктами підприємництва, роль господарських судів у вирішенні таких спорів є системоутворюючою.

Юрисдикційні межі господарських судів щодо фінансових спорів визначаються відповідно до положень статті 20 Господарського процесуального кодексу України, згідно з якими господарські суди розглядають спори, що виникають між юридичними особами, фізичними особами — підприємцями, а також у справах щодо корпоративних прав, грошових зобов'язань, відносин з приводу цінних паперів, договорів кредитування, поставки, перевезення, підряду тощо. Таким чином, предметом розгляду в господарських судах стають, передусім, фінансові правовідносини, що мають комерційне чи підприємницьке підґрунтя. [13]

Процесуальні особливості вирішення фінансових спорів у межах господарського судочинства зумовлені принципом змагальності сторін, згідно з яким кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Суд діє на основі процесуального керівництва, оцінюючи кожен доказ з позицій повноти, допустимості, достовірності та взаємного зв'язку з іншими матеріалами справи. Високі

стандарти доказування є запорукою об'єктивного розгляду справи та справедливого рішення, особливо у спорах, що стосуються значних фінансових активів або заборгованостей.

Серед ключових доказів, що використовуються у фінансових спорах, переважають письмові документи, зокрема договори, первинна бухгалтерська документація, платіжні доручення, акти приймання-передачі, листування між сторонами. Значну роль відіграють також електронні докази, які набули особливого значення у світлі цифровізації господарського обігу. Законодавство дозволяє використання електронної пошти, цифрових облікових систем, сканованих документів із цифровим підписом як повноцінних джерел доказової інформації. [11, с.2] Крім цього, речові докази, показання свідків та експертні висновки доповнюють доказову базу, забезпечуючи багаторівневу перевірку обставин спору.

Важливо також зазначити, що в окремих випадках перед поданням позову закон або умови договору передбачають обов'язкове досудове врегулювання спору. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку альтернативних способів вирішення конфліктів у комерційній сфері, зокрема інституту медіації. Господарський процесуальний кодекс передбачає також можливість вжиття заходів забезпечення позову, зокрема накладення арешту на грошові кошти або майно відповідача, що сприяє ефективності майбутнього судового рішення. [3]

Таким чином, вирішення фінансових спорів у господарському судочинстві характеризується системним поєднанням норм матеріального та процесуального права, що забезпечує належний захист прав суб'єктів господарювання. Господарські суди в цьому контексті відіграють роль арбітра, який на основі принципів справедливості, законності та економічної доцільності ухвалює рішення, що впливають не лише на сторони спору, але й на стабільність господарського обігу загалом.

2.2. Аналіз вирішення фінансових спорів у рамках адміністративного судочинства:

Адміністративне судочинство в Україні є особливою формою юрисдикційної діяльності, покликаною забезпечити ефективний і неупереджений захист прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. Фінансові спори, що виникають у цій сфері, охоплюють правовідносини між приватними особами та суб'єктами владних повноважень щодо реалізації публічних фінансових зобов'язань, адміністрування податків, зборів, інших обов'язкових платежів, застосування фінансових санкцій, а також у сфері бюджетного, валютного та митного регулювання.

Згідно з приписами статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України), до юрисдикції адміністративних судів належать справи у публічно-правових спорах, які виникають з ініціативи фізичних або юридичних осіб у випадку, коли об'єктом оскарження є рішення, дія чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень. Юридичне закріплення такої юрисдикції передбачає, що фінансові спори в адміністративному судочинстві мають публічне підґрунтя та стосуються правозастосування державними органами, зокрема податковими, митними, фінансовими, контрольними чи регулювальними структурами.

До найтипівіших фінансових спорів адміністративного характеру належать: оскарження податкових повідомлень-рішень; визнання протиправними рішень органів Державної податкової служби щодо донарахування податкових зобов'язань або штрафних санкцій; спори з приводу визначення митної вартості товарів та нарахування митних платежів; спори щодо правомірності рішень органів державного фінансового контролю за результатами ревізій або аудиторських перевірок; оскарження вимог або рішень органів Пенсійного фонду України стосовно єдиного соціального внеску; справи

щодо правомірності застосування фінансових санкцій за порушення валютного законодавства тощо.

Сутнісною ознакою розгляду фінансових спорів у адміністративному судочинстві є наявність суб'єкта владних повноважень як сторони спору, що виступає в межах делегованої компетенції. Відповідно до усталеної судової практики та доктринального тлумачення, адміністративні суди оцінюють правомірність дій, рішень або бездіяльності таких органів з позицій принципів верховенства права, пропорційності, обґрунтованості та недопущення надмірного втручання в майнову сферу особи. У цьому контексті адміністративне судочинство виконує роль механізму, що врівноважує публічні інтереси держави та приватні права суб'єктів господарювання і громадян.

Процесуальні особливості розгляду фінансових спорів в адміністративних судах визначаються КАС України. Зокрема, передбачено активну роль суду в з'ясуванні всіх обставин справи, зменшення формалізму у процедурі доказування, а також застосування принципу офіційного з'ясування обставин (стаття 9 КАС України), що відрізняє адміністративне судочинство від господарського. Суд має право витребувати докази, ініціювати призначення експертизи, надавати сторонам рекомендації щодо усунення прогалин у доводах чи документах.

Особливе значення у фінансових спорах адміністративної юрисдикції мають акти органів державної влади та інші документи, що підтверджують здійснення владних повноважень у сфері публічних фінансів. Водночас позивач зобов'язаний довести факт порушення його прав або перевищення повноважень відповідачем. Оцінка доказів здійснюється на засадах внутрішнього переконання суду, яке повинне ґрунтуватися на повному, всебічному та об'єктивному дослідженні матеріалів справи.

Таким чином, адміністративне судочинство у сфері фінансових спорів є основним засобом контролю за правомірністю дій публічної влади у фінансовій

сфері, сприяючи формуванню балансу між імперативними вимогами державного регулювання та захистом майнових прав суб'єктів приватного права. [15] Вирішення таких спорів через адміністративні суди забезпечує не лише правову визначеність у публічних фінансових правовідносинах, але й підвищує рівень правової культури та відповідальності в органах влади, створюючи передумови для формування прозорості, підзвітності та демократичної фінансової системи.

2.3. Порівняння господарського та адміністративного судочинства в фінансових спорах

У системі захисту фінансових прав та інтересів суб'єктів права в Україні важливу роль відіграють два ключові види судочинства — господарське та адміністративне. Обидві юрисдикції забезпечують правову визначеність і захист інтересів учасників відповідних правовідносин, однак вони істотно відрізняються за своєю природою, юрисдикційними ознаками, суб'єктним складом, предметом спору, процесуальними засадами та джерелами правового регулювання.

1. Природа правовідносин і суб'єктний склад

Господарське судочинство ґрунтується на засадах врегулювання приватноправових майнових відносин між рівноправними суб'єктами господарювання — юридичними особами, фізичними особами-підприємцями, державними та комунальними підприємствами. Фінансові спори у цій сфері, як правило, стосуються невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань, розрахунків, питань ціноутворення, надання послуг, виконання робіт, постачання товарів тощо. Усі учасники таких спорів перебувають у рівному процесуальному становищі, а суд діє як нейтральний арбітр в рамках диспозитивності сторін.

Натомість адміністративне судочинство має справу з публічно-правовими спорами, у яких однією зі сторін обов'язково виступає суб'єкт владних повноважень — орган державної влади, орган місцевого самоврядування, посадова чи службова особа. Фінансові спори в цій площині виникають унаслідок здійснення владних повноважень: нарахування податків, накладення фінансових санкцій, стягнення обов'язкових платежів, митного контролю, пенсійного забезпечення тощо. У таких відносинах має місце юридична нерівність сторін, що визначає й інші принципи судочинства.

2. Процесуальні засади і роль суду

У господарському процесі домінує принцип змагальності, який передбачає активність сторін у доведенні своєї позиції, наданні доказів, визначенні предмета спору та ініціюванні процесуальних дій. Господарський суд переважно пасивно сприймає докази, подані сторонами, і не має обов'язку самостійно витребувати додаткові відомості, за винятком окремих випадків. [13]

В адміністративному судочинстві реалізується принцип офіційності, що надає суду активну роль у з'ясуванні всіх обставин справи, навіть за відсутності належних доказів з боку позивача. При цьому на суб'єкта владних повноважень покладається обов'язок доведення правомірності своїх рішень, дій чи бездіяльності, що є ключовою процесуальною особливістю адміністративного процесу.

3. Юрисдикція та предмет доказування

Юрисдикція господарських судів обмежена колом суб'єктів та характером спору: це, передусім, спори, що виникають з господарських договорів, інвестиційних правовідносин, корпоративних спорів та інших майнових відносин між учасниками господарської діяльності. У центрі уваги — зобов'язальне та майнове право.

В адміністративному судочинстві предметом розгляду є правомірність рішень чи дій суб'єктів публічної влади, відповідність їх компетенції,

дотримання встановлених процедур та меж владного втручання. Відповідно, суди застосовують норми податкового, митного, бюджетного, пенсійного та іншого публічного законодавства.

4. Джерела правового регулювання

Господарське судочинство здійснюється відповідно до Господарського процесуального кодексу України, а матеріально-правовими засадами є норми Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України та інші акти приватного права. У центрі уваги — договір як основа зобов'язання, а також принцип свободи підприємницької діяльності.

Адміністративне судочинство регулюється Кодексом адміністративного судочинства України, а основою матеріального права є публічно-правові акти — Податковий кодекс України, Митний кодекс України, Бюджетний кодекс України, Закони України «Про звернення громадян», «Про державну податкову службу України» тощо.

5. Можливість досудового врегулювання

У господарському процесі передбачено можливість досудового врегулювання спорів — претензійний порядок, медіація, переговори. Ці механізми сприяють збереженню партнерських відносин у бізнесі. У багатьох випадках така процедура є обов'язковою передумовою звернення до суду.

В адміністративному процесі досудове врегулювання часто не є обов'язковим, однак може здійснюватися у формі адміністративного оскарження рішень органу влади (наприклад, у податковій чи митній сфері), що відкриває можливість для виправлення помилок до судового розгляду.

Аналіз порівняльних характеристик господарського та адміністративного судочинства у фінансових спорах дозволяє дійти висновку, що вибір юрисдикції залежить від природи правовідносин: приватноправові, договірні фінансові спори підлягають розгляду в господарських судах, а спори щодо правомірності

владних рішень у сфері публічних фінансів — в адміністративних. [15] Господарське судочинство забезпечує рівність сторін та акцентує увагу на диспозитивності, тоді як адміністративне — орієнтоване на захист від можливого зловживання владою та порушення публічних фінансових прав. Обидва механізми є невід’ємними елементами правової системи, що сприяють формуванню стабільного фінансового середовища в державі.

Висновки до Розділу 2

Проведений у розділі аналіз господарського та адміністративного судочинства щодо фінансових спорів дає змогу сформулювати комплексні висновки про особливості, межі та ефективність кожного з підходів до розв’язання спорів, що виникають у сфері фінансових правовідносин.

По-перше, встановлено, що господарське судочинство орієнтоване на регулювання відносин між суб’єктами підприємницької діяльності, які діють як рівноправні контрагенти в умовах ринку. У цьому випадку фінансові спори здебільшого мають договірну або майнову природу й виникають із невиконання чи неналежного виконання зобов’язань, пов’язаних із передачею товарів, наданням послуг, розрахунками тощо. Господарський суд у таких випадках відіграє роль неупередженого арбітра, який ухвалює рішення, ґрунтуючись на принципах диспозитивності та змагальності.

По-друге, адміністративне судочинство слугує правовим інструментом контролю за законністю та обґрунтованістю дій суб’єктів владних повноважень, зокрема у фінансовій сфері. У цьому контексті спори набувають публічно-правового характеру, оскільки стосуються застосування владно-управлінських функцій з боку державних органів, таких як податкові, митні, фінансові контролюючі інституції. На відміну від господарського судочинства, у адміністративному процесі суд здійснює активну процесуальну функцію,

спрямовану на встановлення об'єктивної істини, а тягар доказування правомірності дій або рішень покладається на відповідача – орган публічної влади.

По-третє, встановлено, що ключовою відмінністю між двома формами судочинства є не лише характер правовідносин (приватно- чи публічно-правові), а й процесуальні принципи, які лежать в основі відповідного судового розгляду. Господарський процес побудований на рівності сторін, їх ініціативності, можливості альтернативного вирішення спору, зокрема через досудове врегулювання або медіацію. Адміністративний процес передбачає інші акценти – офіційність, посилений захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб від надмірного або неправомірного втручання держави у їхні фінансові інтереси.

По-четверте, у рамках аналізу виявлено, що юрисдикційне розмежування між господарськими та адміністративними судами не завжди є очевидним, особливо у спрах, де поєднуються елементи договірних зобов'язань і публічних фінансових зобов'язань. Це зумовлює необхідність чіткого визначення предмета спору, характеру правовідносин та належного суб'єктного складу. Помилки у визначенні судової юрисдикції можуть спричинити затягування розгляду справи, додаткові витрати сторін і порушення принципу ефективного правосуддя.

По-п'яте, розглянуті особливості фінансових спорів у кожному з видів судочинства засвідчують потребу в подальшому вдосконаленні як процесуального законодавства (Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України), так і практики їх застосування. Зокрема, перспективним видається розширення інституту електронного суду, запровадження стандартів оцінки обґрунтованості рішень публічної адміністрації, а також розвиток інструментів альтернативного вирішення спорів.

Отже, господарське та адміністративне судочинство в Україні утворюють взаємодоповнювальну систему захисту прав і законних інтересів у фінансовій

сфері. Кожен із цих механізмів відповідає на конкретні правові потреби – одне спрямоване на стабільність приватноправових економічних відносин, інше – на гарантування підзвітності та правомірності дій органів державної влади. Ефективне функціонування обох форм судочинства є важливою умовою забезпечення правової визначеності, фінансової справедливості та довіри до судової системи в цілому.

РОЗДІЛ 3. Проблеми судового вирішення фінансових спорів в Україні

3.1. Сучасний стан судової системи щодо вирішення фінансових спорів в Україні

На сучасному етапі розвитку судова система України демонструє складний, водночас динамічний стан, зумовлений впливом низки внутрішніх і зовнішніх чинників. У сфері вирішення фінансових спорів ці процеси мають особливе значення, оскільки ефективне правосуддя є передумовою фінансової стабільності, інвестиційної привабливості держави та гарантією дотримання принципу верховенства права.

По-перше, ключовим аспектом сучасного стану судової системи є продовження реформи судочинства, яка була започаткована у 2014 році та має на меті досягнення відповідності європейським стандартам. Реформа охоплює як інституційні, так і процесуальні зміни: оновлення кадрового складу, запровадження доброчесності та професійної незалежності суддів, вдосконалення механізмів дисциплінарної відповідальності, цифровізацію судового процесу. У контексті фінансових спорів такі зміни сприяють прозорості, швидкості та неупередженості розгляду справ.

По-друге, важливою ознакою функціонування судової системи є наявність спеціалізованих юрисдикцій – господарських і адміністративних судів. Господарські суди розглядають приватно-правові фінансові спори між суб'єктами господарювання, тоді як адміністративні – публічно-правові конфлікти між фізичними або юридичними особами та органами державної влади. Така спеціалізація забезпечує більш фаховий підхід до вирішення спорів із урахуванням характеру правовідносин і дозволяє застосовувати відповідні процесуальні стандарти.

По-третє, помітним досягненням є впровадження системи електронного судочинства, зокрема платформи «Електронний суд». Це значно спрощує комунікацію між судом та учасниками процесу, дозволяє здійснювати подання процесуальних документів у цифровій формі, відстежувати рух справи, що особливо важливо в умовах воєнного стану та мобільності учасників процесу. Електронізація сприяє оперативності розгляду справ, зменшенню бюрократичного навантаження та підвищенню прозорості.

По-четверте, повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України в лютому 2022 року справило глибокий вплив на функціонування судової системи. Зміни торкнулися як територіальної юрисдикції справ (через окупацію окремих територій), так і питань безпеки учасників судового процесу, доступу до правосуддя в умовах надзвичайної ситуації. Значне навантаження на суддів, брак належної інфраструктури в регіонах, що постраждали від бойових дій, уповільнюють розгляд справ, зокрема у фінансовій сфері.

По-п'яте, гострою залишається проблема кадрового забезпечення судів. Нестача кваліфікованих суддів та допоміжного персоналу, зниження привабливості суддівської професії через ризики та надмірну відповідальність, призводить до затримок у розгляді справ. У випадку фінансових спорів, які часто потребують швидкого вирішення для уникнення економічних втрат, це становить серйозну перешкоду для ефективного правосуддя.

По-шосте, актуальною є проблема фінансування судової системи. Недостатній рівень бюджетного забезпечення, застаріла матеріально-технічна база окремих судів, обмежений доступ до сучасних цифрових технологій у деяких регіонах не дозволяють забезпечити належну якість та доступність правосуддя. Це, своєю чергою, впливає на рівень довіри громадян і бізнесу до інституції суду.

По-сьоме, довіра до судової влади залишається одним із найбільш вразливих показників. Незважаючи на прогрес у реформуванні, громадяни часто сумніваються в неупередженості суддів, існує сприйняття політичної заангажованості, корупції та непрозорості. Особливо це відчутно в контексті розгляду спорів, що стосуються великих фінансових інтересів або протистояння з органами державної влади.

По-восьме, варто відзначити поступовий розвиток альтернативних способів вирішення спорів – медіації, арбітражу, переговорів. У фінансовій сфері це особливо важливо, оскільки такі методи дозволяють досягати компромісів без затяжних судових процесів, знижують процесуальні витрати сторін, сприяють підтриманню ділової репутації та партнерських відносин.

У сфері саме фінансових спорів варто виокремити низку тенденцій:

- Господарські суди, які традиційно займають центральне місце у вирішенні спорів між суб'єктами господарювання, користуються дещо вищим рівнем довіри з боку бізнес-спільноти, ніж загальна судова система.
- У публічно-правових фінансових спорах, що розглядаються адміністративними судами, особливе значення має дотримання принципу пропорційності та обґрунтованості дій органів публічної влади. Суди відіграють роль стримувального механізму щодо владного втручання в економічну діяльність.
- Нормотворчі ініціативи у сфері процесуального законодавства орієнтовані на спрощення процедур, забезпечення доступності судового захисту, підвищення ефективності правосуддя.

Таким чином, сучасний стан судової системи України щодо вирішення фінансових спорів відзначається комплексом взаємопов'язаних чинників: амбітні реформи, адаптація до умов війни, цифровізація, кадрові та фінансові виклики, еволюція правової свідомості суспільства. Попри значні труднощі,

спостерігається рух у напрямку формування більш ефективного, незалежного та справедливого механізму розгляду фінансових спорів.

3.2. Типові проблеми у вирішенні фінансових спорів (тривалість судового розгляду, недостатня спеціалізація суддів, прогалини в законодавстві)

Однією з найбільш гострих і системних проблем у вирішенні фінансових спорів в Україні залишається значна тривалість судового розгляду, яка зумовлена цілим комплексом взаємопов'язаних факторів. Перш за все, судова система стикається з надмірним навантаженням, особливо господарські та адміністративні суди, що призводить до того, що справи призначаються на віддалені дати, а їх розгляд триває роками. Фінансові спори, що зазвичай є складними і передбачають необхідність ретельного вивчення великої кількості документів та доказів, особливо вразливі до таких затримок. Учасники процесу нерідко вдаються до процесуальних зловживань: подають необґрунтовані клопотання про відкладення засідань, численні заяви та скарги, затягують надання доказів, що свідчить про прагнення розтягнути розгляд справи задля отримання вигоди або тактичного переваги. Також слід враховувати організаційні проблеми в роботі судів, зокрема несвоєчасне призначення експертиз, неналежне інформування учасників процесу, тривалі перерви між засіданнями, які додатково подовжують строки розгляду. Апеляційне та касаційне оскарження, хоча й є гарантією справедливого розгляду, у разі частого та необґрунтованого застосування лише збільшує тривалість розгляду, особливо коли справи повертаються для повторного розгляду. Важливим фактором є також недостатнє фінансування судової системи, що призводить до дефіциту технічних засобів для оперативного документообігу та проведення засідань, а також до браку кваліфікованих кадрів, що також негативно впливає на строки розгляду. Така тривалість має низку негативних наслідків: позивачі вимушені

тривалий час заморожувати значні фінансові ресурси, що призводить до втрати їх вартості через інфляцію, відповідачі переживають період невизначеності, що ускладнює господарську діяльність, а довіра до судової системи в цілому та інвестиційна привабливість країни істотно підриваються. [18, с.8-9]

Ще одним чинником, що негативно впливає на якість розгляду фінансових спорів, є недостатня спеціалізація суддів у цій сфері. Фінансові справи часто вимагають ґрунтовних знань у таких галузях, як бухгалтерський облік, податкове законодавство, банківська діяльність, різноманітні фінансові інструменти. Якщо суддя не володіє достатньою підготовкою, це може ускладнити оцінку доказів та прийняття обґрунтованого рішення. Водночас судді часто розглядають справи різних категорій, що призводить до розпорошення уваги і недостатньої концентрації на специфіці фінансових правовідносин. Спеціалізованих суддів із глибокими знаннями у фінансовій сфері, зокрема у господарських та адміністративних судах, наразі недостатньо, а система підвищення кваліфікації не завжди надає їм можливості для поглибленого вивчення фінансового права та економіки. Відсутність належної спеціалізації спричинює помилки у застосуванні матеріального права, неправильної оцінки фінансових документів і експертних висновків, а також подовжує судовий розгляд через необхідність додаткового вивчення складних питань.

Також слід виділити прогалини в законодавчому регулюванні фінансових відносин, які створюють додаткові складнощі у розгляді спорів. Часто нормативні акти містять нечіткі формулювання, які допускають різне тлумачення, що породжує суперечки між учасниками правовідносин і ускладнює судовий розгляд. Поява нових видів фінансових операцій і інструментів, які не знайшли адекватного відображення в законодавстві, породжує правову невизначеність. Існують колізії між різними нормативно-правовими актами, що регулюють однакові або споріднені відносини, що призводить до суперечливих судових рішень. Багато законодавчих норм залишаються застарілими, не відповідаючи сучасним економічним реаліям та викликам, а недостатнє

впровадження міжнародних стандартів створює розрив між національною практикою та кращими світовими підходами. Все це змушує суди вдаватися до застосування аналогії закону або аналогії права, що не завжди забезпечує передбачуваність і єдність судової практики, а також може затягувати розгляд справ через необхідність додаткового тлумачення та адаптації норм.

Таким чином, для підвищення ефективності вирішення фінансових спорів в Україні необхідно комплексно підходити до вирішення зазначених проблем. Це передбачає оптимізацію організації судового процесу, усунення процесуальних зловживань, модернізацію системи судового адміністрування та підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення судів. Вкрай важливим є підвищення рівня спеціалізації суддів через запровадження більш глибоких програм підготовки з фінансового права та економіки, а також створення додаткових можливостей для професійного розвитку. Окрім цього, необхідно системно вдосконалювати фінансове законодавство, усуваючи нечіткі норми, розв'язуючи колізії, адаптуючи його до сучасних економічних реалій та інтегруючи міжнародні стандарти. Лише так можна забезпечити справедливий, оперативний та передбачуваний судовий розгляд фінансових спорів, підвищити рівень довіри до судової системи і сприяти розвитку інвестиційного клімату в країні.

3.3. Шляхи вдосконалення судового захисту у фінансовій сфері в Україні

У сучасних умовах, коли фінансові потоки є ключовим елементом функціонування економіки, забезпечення ефективного судового захисту у фінансовій сфері набуває особливої важливості для України, яка прагне інтегруватися до європейського правового простору та забезпечити сталий економічний розвиток. Вдосконалення механізмів вирішення фінансових спорів

є не лише питанням реалізації принципів справедливості щодо окремих суб'єктів господарювання, а й фундаментальною передумовою стабільності та привабливості фінансової системи держави в цілому. Одним із основних напрямків у цьому контексті є оптимізація судового процесу, зокрема через подальший розвиток електронного судочинства, що дозволяє не лише спростити подання процесуальних документів, а й організувати судові засідання у дистанційному форматі, що сприяє підвищенню оперативності та зручності судового розгляду, особливо в умовах територіальних обмежень. Впровадження автоматизованих систем розподілу справ із урахуванням профільної спеціалізації суддів має забезпечити компетентний та якісний розгляд фінансових спорів.

Використання сучасних технологій, зокрема елементів штучного інтелекту для аналізу судової практики, може виступати корисним інструментом підтримки суддів у підготовці обґрунтованих рішень, не підміняючи при цьому їхню автономію у прийнятті судових актів. Разом із технічними інноваціями важливо також посилити процесуальну відповідальність учасників процесу, зокрема через встановлення чітких критеріїв для виявлення процесуальних зловживань і запровадження жорстких санкцій, що сприятиме зменшенню випадків необґрунтованого затягування розгляду справ. Визначення розумних і обов'язкових строків для виконання процесуальних дій, активне втручання суду у регулювання процесуальних питань з метою попередження зайвих затримок є додатковими чинниками підвищення ефективності судового розгляду. Не менш важливою є популяризація і розвиток досудових способів врегулювання спорів, зокрема медіації, яка дозволяє зменшити навантаження на судову систему, заощаджуючи час та ресурси сторін. [3]

Законодавче стимулювання застосування медіації, наприклад через надання пільг щодо судових витрат у разі досягнення згоди, сприятиме підвищенню її привабливості та поширенню практики в межах фінансової сфери. Питання підвищення рівня спеціалізації суддів є також визначальним фактором

для покращення якості правосуддя. Фінансове право та економіка є динамічними, складними галузями, що вимагають глибоких професійних знань і постійного оновлення компетенцій. Створення спеціалізованих палат у господарських і адміністративних судах, які б розглядали виключно фінансові спори, забезпечить накопичення досвіду та підвищення кваліфікації суддів у цій сфері. Регулярні курси підвищення кваліфікації із залученням фахівців-практиків, а також забезпечення доступу до сучасної спеціалізованої літератури і інформаційних баз, є необхідними складовими якісного правосуддя. Значну роль відіграє також удосконалення процедури призначення судових експертів, їх незалежність та професійність, що є критично важливими в складних фінансових справах, де оцінка технічних і економічних аспектів має вирішальне значення. Удосконалення законодавчої бази є невід'ємною умовою для створення передумов ефективного судового захисту.

Фінансове законодавство має бути чітким, логічним і позбавленим колізій, що унеможлиблює неоднозначне тлумачення норм і сприяє єдності судової практики. Потрібна системна робота з аналізу та оновлення нормативних актів з урахуванням появи нових фінансових інструментів та операцій, а також гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, що є важливою складовою інтеграційних процесів.

Окрему увагу слід приділяти якості законодавчої техніки, залучаючи до розробки нормативних актів як юристів, так і фінансових експертів, а також забезпечуючи прозорість і публічність процедур обговорення законопроектів. Процесуальне законодавство потребує вдосконалення в напрямі оптимізації строків судового розгляду та визначення чітких правил доказування, що враховують специфіку фінансових документів, зокрема електронних доказів. Важливим чинником є також стабільність законодавства, оскільки часті та непередбачувані зміни створюють правову невизначеність і ускладнюють застосування норм на практиці. [1, с. 53-58] Не можна оминати увагою підвищення рівня правової культури та фінансової грамотності населення і

бізнесу, адже обізнаність щодо прав і обов'язків у фінансовій сфері знижує ймовірність виникнення спорів, а у випадках їх виникнення сприяє більш конструктивному і швидкому врегулюванню.

Всі перелічені заходи потребують комплексного, системного підходу та координації зусиль різних гілок влади, а також юридичної та фінансової спільноти. Успішна реалізація таких заходів відкриває перспективи для створення ефективної, справедливої і сучасної системи судового захисту у фінансовій сфері, що є ключовою умовою не лише для забезпечення економічного зростання, але й для формування довіри до України на внутрішньому та міжнародному рівнях.

Висновки до Розділу 3

Розділ 3 висвітлює ключові проблеми та виклики, що існують у системі судового вирішення фінансових спорів в Україні, а також окреслює можливі напрями їх подолання. Аналіз сучасного стану судової системи демонструє, що незважаючи на певні позитивні зрушення, судочинство у фінансовій сфері залишається уразливим через низку факторів. Основними проблемами є надмірна тривалість судового розгляду, що гальмує процес захисту прав і інтересів учасників фінансових відносин, недостатня спеціалізація суддів, яка знижує якість та професійність прийнятих рішень, а також наявність законодавчих прогалин і неузгодженостей, що створюють додаткові складнощі у правозастосуванні.

Визначені у розділі напрями вдосконалення судового захисту вказують на необхідність комплексного підходу, що передбачає інтенсифікацію розвитку електронного судочинства, посилення процесуальної відповідальності сторін, розширення застосування досудового врегулювання спорів, підвищення рівня спеціалізації суддів та удосконалення законодавчої бази. Впровадження таких

заходів сприятиме підвищенню ефективності, оперативності та якості судового розгляду фінансових справ, що є необхідною умовою для забезпечення стабільності фінансової системи України та зміцнення довіри до неї як на національному, так і на міжнародному рівнях. Таким чином, подолання виявлених проблем і реалізація запропонованих шляхів удосконалення відкривають перспективи формування сучасної, прозорої і справедливої системи судового захисту у фінансовій сфері.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило глибоко і всебічно проаналізувати сучасний стан судового вирішення фінансових спорів в Україні, розкрити теоретико-правові засади цієї проблематики, а також з'ясувати специфіку функціонування господарського і адміністративного судочинства у контексті розгляду фінансових спорів. Виявлено, що судова система України, попри значні здобутки у реформуванні, все ще характеризується низкою суттєвих проблем, які негативно впливають на ефективність захисту прав і законних інтересів учасників фінансових правовідносин. Зокрема, тривалість судового розгляду, що часто призводить до затягування процесу, створює додаткові економічні та репутаційні ризики для сторін спору. Недостатній рівень спеціалізації суддів у фінансовій сфері зумовлює низьку якість правозастосування, що є особливо критичним у складних спорах, де потрібні поглиблені знання у фінансах, економіці та специфіці фінансових інструментів. Також відзначено значні прогалини у чинному законодавстві, що ускладнюють застосування норм, створюють неоднозначність і порушують принцип правової визначеності.

Водночас дослідження підтвердило, що вирішення цих проблем потребує комплексного, системного підходу, який включає не лише технічні удосконалення процесуального характеру, але й ширші законодавчі та інституційні зміни. Запропоновані шляхи вдосконалення судового захисту у фінансовій сфері, зокрема впровадження електронного судочинства, автоматизованих систем розподілу справ з урахуванням спеціалізації суддів, а також використання інструментів штучного інтелекту для аналізу судової практики, здатні значно підвищити оперативність та прозорість судового розгляду. Особливу увагу заслуговує підвищення кваліфікації суддів, створення спеціалізованих палат, що дозволить накопичувати професійний досвід та забезпечить більш глибоке розуміння специфіки фінансових правовідносин. Крім того, вдосконалення законодавства з урахуванням новітніх фінансових

інструментів та міжнародних стандартів, забезпечення стабільності правового поля та підвищення якості законодавчої техніки є критично важливими кроками для забезпечення ефективного судового захисту.

Важливим напрямом є також розвиток альтернативних способів врегулювання спорів, зокрема медіації, що дозволить зменшити навантаження на суди, скоротити строки розгляду спорів і підвищити рівень довіри до судової системи. Підвищення правової культури і фінансової грамотності суспільства також є необхідною умовою зниження конфліктності у фінансових відносинах та покращення загального рівня правозастосування.

Отже, судова влада, як ключовий елемент правової системи, має відігравати активну роль у створенні сучасного, ефективного та справедливого механізму вирішення фінансових спорів, що є запорукою економічної стабільності та розвитку України. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме не лише підвищенню якості судочинства, а й загальному зміцненню інвестиційного клімату, формуванню довіри до національної фінансової системи на внутрішньому та міжнародному рівнях. Таким чином, системне удосконалення судового захисту у фінансовій сфері є невід’ємною частиною процесу правової модернізації та економічного реформування України в умовах глобалізації та інтеграції у світову економіку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Осадчук О. В. Електронне судочинство як засіб підвищення ефективності вирішення фінансових спорів // Право та інновації. – 2022. – № 1. – С. 52–58.
2. Воронова, Л. К. Фінансове право України [Текст] : підручник / Л. К. Воронова. – К. : Прецедент : Моя книга, 2006. – 448 с.
3. Роль досудового врегулювання спорів про стягнення заборгованості в Україні [Електронний ресурс] // consultant.net.ua. — 2024. — Режим доступу: <https://consultant.net.ua/consultant-article/1710>. (дата звернення: 07.06.2025)
4. Шевчук С. Права людини в практиці Конституційного Суду України. – Київ : Юрінком Інтер, 2018. – 356 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. – Харків : Еспада, 2020. – 520 с.
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI : станом на 27 груд. 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text> (дата звернення: 07.06.2025).
7. Коваленко Т. Ю. Ефективність судового захисту у фінансових спорах // Юридичний журнал. – 2023. – № 6. – С. 72–78.
8. Яковенко І. В. Специфіка доказування у фінансових спорах в адміністративному судочинстві // Часопис Академії адвокатури України. – 2020. – № 1. – С. 59–64.
9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III : станом на 10 січ. 2025 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 07.06.2025).

10. Конституція України : із офіц. тлумаченням Конституц. Суду України. – Київ : Ліра, 2006. – 96 с.
11. Олендер І. Докази та доказування в податкових спорах [Електронний ресурс] / Ігор Олендер. — Презентація. — Київ: Верховний Суд, 25 червня 2020 р.
12. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII : станом на 9 лют. 2025 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 07.06.2025)
13. Господарський кодекс України. Господарський процесуальний кодекс України : офіц. тексти. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 304 с.
14. Орлюк О. П. Фінансове право України: академічний курс. – Київ : Юрінком Інтер, 2020. – 496 с.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 07.06.2025)
16. Новіков С. О. Альтернативне вирішення фінансових спорів: переваги медіації // Юридичний часопис. – 2024. – № 3. – С. 66–71.
17. Литвиненко Д. Фінансові спори: новації в законодавстві та судовій практиці // Юридичний вісник України. – 2024. – № 12. – С. 11–15.
18. Банчук О. Розумний строк розгляду справи у суді: європейські стандарти та українські реалії // Адвокат. – 2005. – № 11 (62). – С. 7-10.
19. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 07.06.2025).
20. Круглашов А. М. Публічне управління в умовах фінансових конфліктів // Держава і право. – 2022. – Вип. 95. – С. 41–48.

21. Бондар Т. О. Особливості розгляду окремих категорій фінансових спорів у господарському судочинстві // Вісник господарського судочинства. – 2021. – № 3. – С. 45–51.